

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

6. A hétköznapi /mindennapi élet ciklusa.

Öltözködés, talesz, tfilin, mezüze.

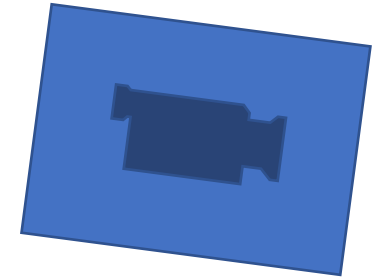
Szagrális tárgyak.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés és néhány kiegészítés
a beadandóval kapcsolatban

מראל

חדש

Nézzük meg a tartalomjegyzéket a szidur (imakönyv) elején (a pdf 3. oldalán). Figyelem, a hébert jobbról balra kell olvasni, ezért ez az imakönyv is (akárcsak a legtöbb imakönyv) a magyar olvasó által megszokott könyvekhez képest fordítva van kötve. A tartalomjegyzéken belül is az első hasáb a jobb oldali, majd következnek a bal oldali hasáb. Figyelje meg a hivatkozott oldalszámokat!

Vajon az alábbi állítások közül melyik írja le viszonylag pontosan az imakönyv szerkesztési elvét?

(1 pont)

- A rövidebb imák után egyre hosszabb imák következnek.
- A hosszú imák után egyre rövidebb imák következnek.
- A sokak által elmondandó imák után az egyre speciálisabb csoportoknak (pl. csak férfiaknak, csak levitáknak, csak kohanitáknak, csak rabbiknak) szánt imák következnek.
- A gyakran elmondandó imák után az egyre ritkábban (például csak hetente egyszer, csak havonta egyszer, csak évente egyszer) elmondandó imák következnek.
- A ritkán elmondandó imák után az egyre gyakoribb imák következnek.
- A régi eredetű imák után az egyre újabb imák következnek.
- Az újabb keletű imákat a régebbi keletkezésű imák követik.

DO
ÖNYV

fordítás

Visszajelzés + kiegészítés

1. Az imakönyv = **sziddur** szerkezete:

- *tadir ve-se-ejno tadir – tadir kodem* „gyakori és nem gyakori – a gyakori előbb”
- hétköznap reggeltől estig > szombaton péntek estétől szombat estig > ros hodes (benne Hallel – 10. kérdés: Fél Hallel: ros hodes és pészah utolsó hat napján) > ünnepek > temetés stb.

2. **Sma Jisrael** három része

- *Kabbalat ol samajim* „az ég uralma jármának az elfogadása”
 - *Kabbalat ol micvot* „a parancsolatok jármának elfogadása”
 - *Jeciat micrajim* „kivonulás Egyiptomból”
- + fiak tanítása
+ tfillin, mezuzá
+ cicit (szemléelőrojtok)

מראל

חדש

- A harmadik rész megismétli és kiegészíti az első két részben megfogalmazott gondolatokat.
- A második rész egyes mondatai hasonlítanak az első rész egyes mondataira, de többes számban állnak.
- Mindhárom rész az ima fontosságáról szól.
- Mindhárom rész a gyermekek vallásos nevelésének fontosságát emeli ki.
- Mindhárom rész tartalmaz motívumokat Izrael történetéből.

DO NYV

dítás

Monoteizmus: Isten egysége

Isten szeretetének a parancsolata

A parancsolatok betartásáért járó jutalom

Az Egyiptomból való kivonulás (exodus) említése

A parancsolatok megszegéséért járó büntetés

A szemlélórojt (cicit / cicesz) parancsolata

Az ósatyáknak tett ígéret Kánaán földjére vonatkozóan

A **Smone eszré / Főimádság / Amida** hétköznapi reggeli szövege a szidur 57.-68. (69.) oldalán található. Olvassa el az ima szövegét. Keresse meg, melyek azok az áldások, amelyek Izrael / a zsidó nép eredetére, múltjára, történetére és jövőjére tartalmaznak konkrét utalásokat. (A különböző speciális alkalmakkor, például a tíz bűnbánónapon vagy hanukkakor, purimkor, beszúrt részeket ne vegye figyelembe.)

(1 pont)

Keresse meg, melyek azok az áldások, amelyekben az imádkozó konkrét, evilági, a saját életét is érintő kérésekkel fordul Istenhez. (A különböző speciális alkalmakkor, például a tíz bűnbánónapon vagy hanukkakor, purimkor, beszúrt részeket ne vegye figyelembe.)

(1 pont)

- "1. Ősatyák", "3. Isten szentsége", "6. Megbocsátás", "18. Hálaadás"
- "1. Ősatyák", "11. A jog helyreállítása", "14. Jeruzsálem újjáépítése", "17. Szentélybeli szolgálat"
- "4. Tudat", "8. Gyógyulás", "9. Megélhetés", "19. Béke"
- "2. Isten hatalma", "4. Tudat", "12. Besúgók és gonosztevők", "13. Igazak"
- "5. Megtérés", "7. Megváltás", "10. Száműzöttek egybegyűjtése", "16. Isten meghallgatja az imát"

6

A 91. oldalon olvassa el az ún. **Teljes kaddis** szövegét. A különböző kaddisok Istent dicsőítő, arámi nyelvű imák, amelyeket minjenben (azaz tíz felnőtt zsidó férfi jelenlétében) kell elmondani: egy ember mondja a Kaddist, a többiek pedig felelnek neki. A Teljes kaddis elmondása közben (askenázi közösségekben) összesen hány alkalommal mondja a közösség azt, hogy „ámen”?

(1 pont)

A válasz egy egyetlen számjegyből álló szám.

Írja be a választ

7

Nézze meg a mellékelt videót, majd vesse össze a **Teljes kaddis** szövegét a **Gyászolók kaddisa** szövegével a 92. oldalon. A Kaddis ezen verziója egy kicsivel rövidebb. Hány „ámen” hiányzik a Gyászolók kaddisából a Teljes kaddishoz képest?

(1 pont)

A 118-120. oldalakon mindenféle áldásokat találunk. Ezek mind úgy kezdődnek, hogy „áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki...”. Az áldás befejezése a szituációtól függ.

A Misna „Berakhot” traktátusa 6. fejezet 1. misnája így hangzik: „Milyen áldást mondunk a gyümölcsökre? A fán termő gyümölcsökre ezt mondjuk: ... aki teremti a fa gyümölcsét. Kivéve a borra, mert arra azt mondjuk: ... aki teremti a szőlőtő gyümölcsét. A földön termő gyümölcsökre azt mondjuk: ... aki teremti a föld gyümölcsét. Kivéve a kenyérrre, mert a kenyérrre azt mondjuk: ... aki előhossa a kenyeret a földből. És a zöldségekre azt mondjuk: ... aki teremti a föld gyümölcsét. Rabbi Jehuda [kisebbségben maradt véleménye] szerint: ... aki teremti a füvek fajtáit.”

(1 pont)

Melyek azok az ételek, amelyekre a következő áldást kell mondani. „áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki teremti a fa gyümölcsét”?

- gránátalma, datolya, füge, körte
- alma, szőlő, dinnye, őszibarack
- sárgarépa, eper, szőlő, sóska
- búza, árpa, rozs, komló

מראל

חדש

Válaszoljunk a Hegedűs a háztetőn elején feltett kérdésre: van áldás a cárra? Igen, van, mégpedig a következő:
(1 pont)

A Sámuel imája 120. oldalán található áldások közül válassza ki a megfelelőt.

- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, jó és jótevő!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, igaz bíró!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki mindenféle illatszert teremtett!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki az óceánt alkotta!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, kinek ilyen a világa!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, aki bölcsességéből részt adott az istenfélőknek!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, ki a halandó embernek részt adott bölcsességéből!
- Aldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, ki a halandó embernek részt adott dicsőségéből!

IMAKÖNYV

Új magyar fordítás

10

Nézzük meg a következő videót: <https://www.youtube.com/watch?v=eLVj6Evltr0>. Balla Zsolt lipcsei rabbi a koronavírus miatt online közvetíti a közösségének a pészahi ünnepi liturgiát, annak Hallel nevű részét, egy zsoltárfűzért. Ezt megtalálja a szidur 329-333. oldalán.

A 329. oldal tetején elolvashatja, hogy mikor mondunk ún. Egész Hallélt, és mikor Fél Hallélt. Utóbbi alkalmakkor két zsoltár felét kihagyjuk. Nézze meg az imakönyvben, hogy mely zsoltárok felét hagyjuk ki.

(1 pont)

- 113. és 114. zsoltár
- 114. és 115. zsoltár
- 115. és 116. zsoltár
- 116. és 117. zsoltár
- 117. és 118. zsoltár

Küldés

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Öltözködés

Öltözködés: sztereotíp hagyományos férfi

Pajesz = oldalszakáll

kalap vagy más fejfedő

kaftán vagy öltöny

Szemponatok

- Honnan származik a parancsolat?

tórai? rabbinikus? minhág?

- Kire vonatkozik?

férfiakra? nőkre? mindenkire? gyerekekre? nem-zsidókra?

- Mikor érvényes?

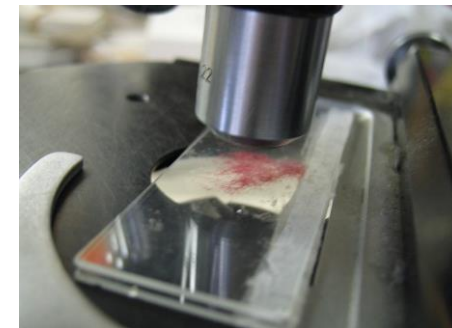
nappal? nappal és éjjel? hétköznapi? ünnepnap?

- Feltételhez kötött, vagy mindig? Tevéleges (pozitív) vagy tilalom (negatív)?

Melyiket ki vállalja?

- Csak Izrael földjén, vagy a diaszpórában is?
- Csak a szentély idején, vagy mindig?

Tórai törvény: satnéz

- Kilajim = két fajta keverése (vö. fák oltása, tejes és húsos stb.)
- Gyapjú és len egyazon ruhadarabban (új ruha ellenőrzése)
- Lev 19,19: „Törvényeimet őrizzétek meg, barmodat ne egyesítsd kétféle fajban, meződet ne vesd be kétféle maggal, és **kétféléből való ruha, vegyes szövés ne jöjjön testedre.**”
- Deut 22,11: „Ne ölts fel **vegyes szövetet**, gyapjút és lent együtt.”

Cicesz, tálesz

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Izrael fiához és mondd nekik, hogy készítsenek maguknak **rojtot ruháik szögleteire** nemzedékeiken át; és tegyenek a **szöglet rojtjára kék bíbor zsinórt**. És legyen nektek rojt gyanánt, **hogy lássátok azt, és megemlékezzetek** az Örökkévaló minden parancsairól, és megtegyétek azokat, hogy el ne térjetekek szívetek és szemeitek után, melyek után paráználkodva járnátok; hogy megemlékezzetek, és megtegyétek minden parancsolataimat, és szentek legyetek a ti Isteneteknek. Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek, aki kivezettelek benneteket Egyiptom országából, hogy legyek nektek Istenetek; én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.”

(Num 15,37–41, a *Sema Jisrael* 3. része)

Cicit / cicesz / szemléelőrojt

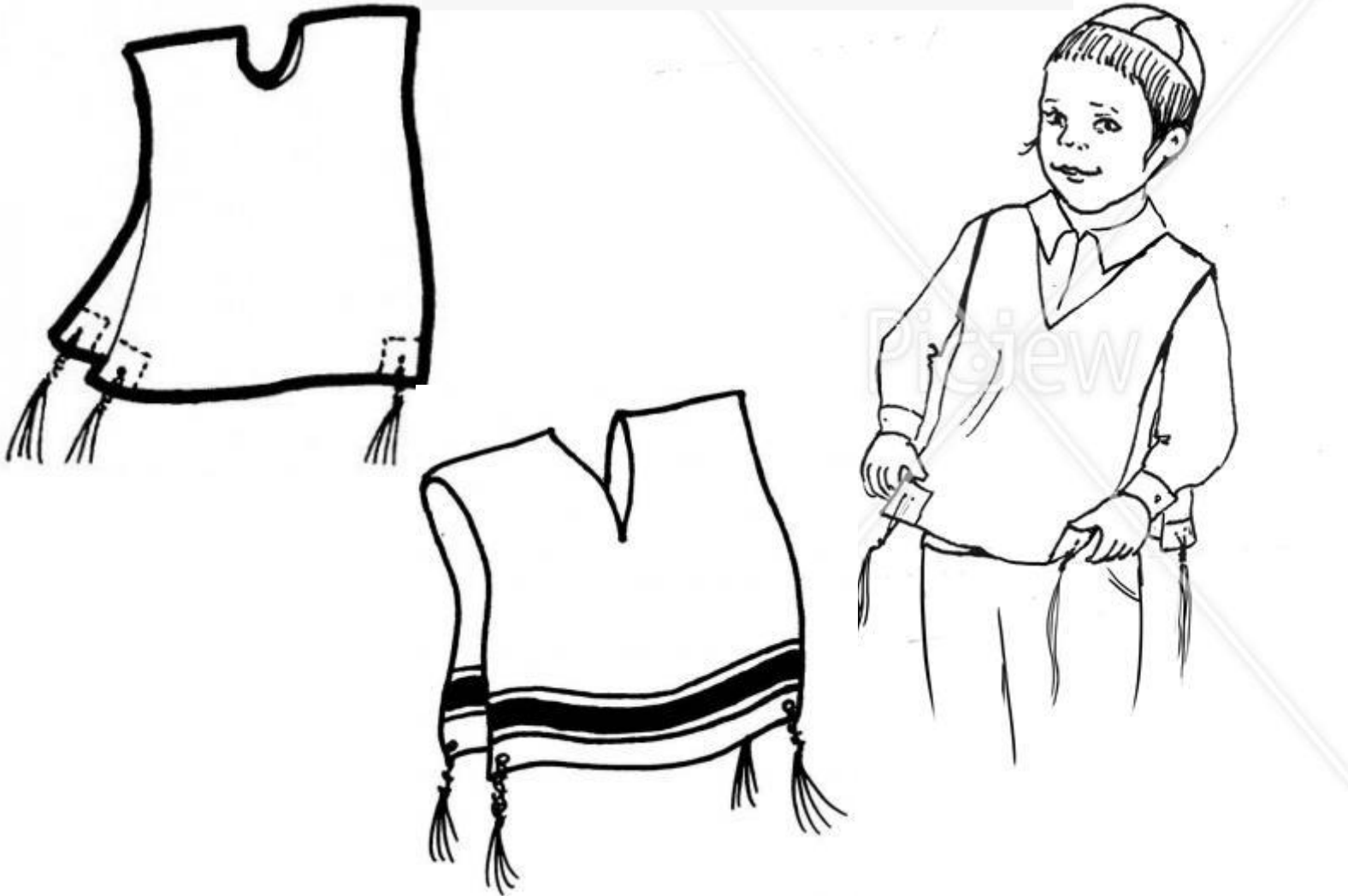

Tekhélet תְּכֵלֶת

ókori „azúrkék” bíborcsiga festéke

Talit / talesz (talit katan = kis talesz)

A hétköznapi nyelvben: *cicesz*.

Talit / talesz / tálesz (nagy talit = talit gadol)

A hétköznapi nyelvben: *talesz*.

<https://www.youtube.com/watch?v=UcuIXuFns4s>

askenázi tálesz: fekete vagy sötétkék csíkokkal.

szefaradi tálit: tiszta fehér.

modern, vidám

Talit / talesz / tálesz (nagy talit = talit gadol)

Avagy: *talesz*. Az „imasál” elnevezés a nem-ortodox gyakorlatra utal.

Javasolt még:

<https://www.myjewishlearning.com/article/tallit-the-prayer-shawl/>

hagyományos imalepel

nem-ortodox, nyakban hordott imasál

keskeny verzió

reform nők imasállal

ortodox, keskeny sállal:
ilyen nem létezik!

Fejbefedés férfiaknak és nőknek

Fejbefedés férfiaknak

- Szokás
- I-ten iránti félelem jele
- Kipa / kapedli / jarmulka / sabszdekli vagy kalap vagy más
- Mindenki
(még nem zsidók is?)

Fejbefedés nőknek

- Szokás + tórai hivatkozás: „És állítsa a pap az asszonyt az Örökkévaló színe elé, meztelenítse meg az asszony fejét (...)” (szóta szertartás, 4Mózes 5,18)
- Kalap? Kendő? Paróka? Borotva?
- Férjezett nők

Öltözködés

Ne legyen férfi ruhája asszonyon és ne öltödjön férfi asszonyruhát, mert az Örökkévaló, a te Istened utálata mindaz, aki ezeket teszi. (Deut 22,5.)

- Tórai előírás: férfi ne viseljen női ruhát, nő ne viseljen férfi ruhát.

- Nők: *cniut* = szemérmes, szelíd öltözködés.

*Mi számít férfi / női ruhának?
Skótszoknya? Női szabású nadrág?*

- Férfiak:

- pajesz: oldalszakáll
- szakáll?

- Öltözködés mint az identitás kifejezése:

milyen férfi / női fejfedő? milyen férfi / női ruha?

Szakáll

- Ókori sémi népek szakállal: az identitás kifejezése

*Szandál Tutankhamon sírjából
a „megtaposott” népek ábrázolásával*

Pajesz (oldalszakáll)

- לא תקפוּ פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך: (Lev 19,27)

Ne nyírjátok kerekre hajatok szélét, és ne rontsd el szakállad szélét.

- héber פאה *pē'ā* 'széle vminek' (pl. mező széle, szakáll széle),
többes szambán: *pē'ōt* ~ askenazi kiejtéssel *péojsz*
> jiddis *péjesz* ~ *pájesz* > magy. *pajesz*

Szakáll

- Késsel történő borotválkozás tilalma férfiaknál.
- Eredetileg kánaánita gyászszerzés?
Lev 19,27-28: *„Ne nyírjátok kerekre hajatok szélét és ne rontsd el szakállad szélét. Bevágást halott miatt ne csináljatok testeteken, és bélyegírást ne csináljatok magatokon; én vagyok az Örökkévaló.”*
- → rabbinikus értelmezés szerint tórai tilalom.
- Ollóval (borotválkozó géppel), vegyszerrel.

Öltözködés: ultraortodoxia

- Kaftán?
- Öltöny?
- Öltöny + nyakkendő?

- Irányzattól, alkalomtól és egyéntől is függ.

Öltözködés: ultraortodoxia

Cniut / cniusz / cniesz: szolid, szerény, szemérmes, nem hivalkodó, nem kirívó megjelenés. Szoknya, vállakat, könyököt és térdet fedő öltözet.

Haszid öltözködés

Strajmli

- Bizonyos (főleg haszid) közösségekben
- Házasságok
- Szombaton, ünnepnap (purim is) + esküvőn.

Összefoglalás:

mai tipikus hagyományos askenázi közösségekben

(néhány cellában néhány kivételtől, részletkérdéstől eltekintünk)

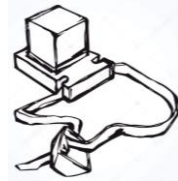
	HOL?	NAPI CIKLUS	ÉVES CIKLUS	ÉLET CIKLUSA	
	<i>talit katan</i>	mindenhol	nappal	mindig	gyerekkortól
	<i>talit gadol</i>	zsinagóga	reggeli ima	mindig	esküvőtől
	<i>tefillin</i>	zsinagóga	reggeli ima	hétköznap	bar micvótól
	<i>férfi fejfedés</i>	mindenhol	mindig	mindig	gyerekkortól
	<i>női fejfedés</i>	mindenhol	mindig	mindig	esküvőtől

Összefoglalás: tórai, rabbinikus vagy minhág?

- Cicesz (szemlélőrojt a ruhán, ha van négy sarka)

- Tfillin kézre és fejre

- Férjezett nő fejfedése

- Tálesz (kicsi és nagy: van négy sarka)

- Cnieszdik (a cniesznek megfelelő) öltözködés

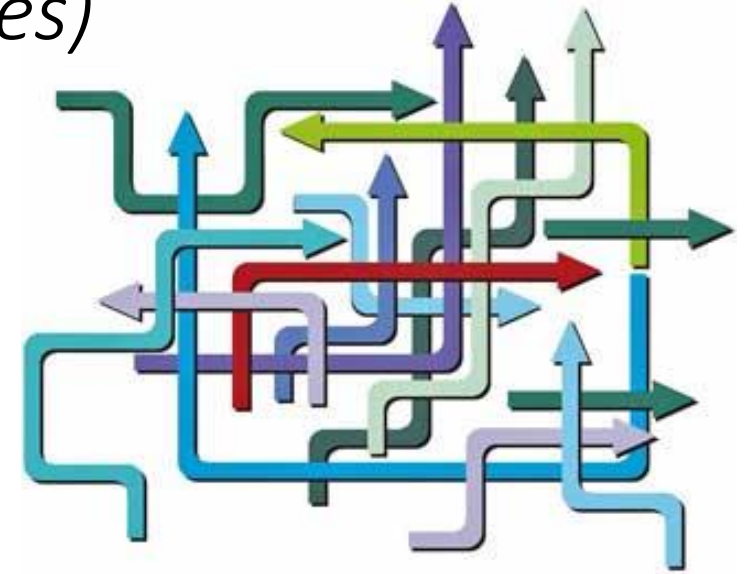
- Kipa / kapedli / sábeszdekli / jarmulka, vagy más férfi fejfedő

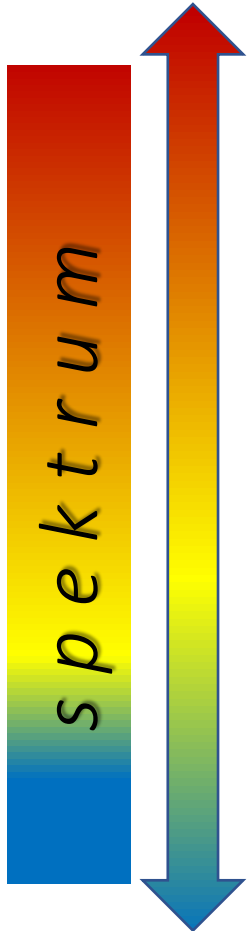
Szagrális tárgyak

A vallás mint rendszer *(ismétlés)*

- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
 - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
 - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
 - **Szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
 - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
 - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) beavatási *rítusai*.
 - *A vallási specialisták*, mint a **normák** és vallási **törvények** szakemberei.

Szakrális tárgyak

1. Természetfeletti képességekkel rendelkező tárgyak
(vö. animizmus: lélekkel rendelkeznek)
bálványok, stb.
2. Speciális eredetű tárgyak, melyek adott rítusban alkalmazandók:
 - *Szentek ereklyéi, rabbik/rebék sírjai.*
 - *Tóra-tekercs, mezüze, tfillin* (speciális eredet: a készítésére vonatkozó szabályok).
 - *A mikve természetes eredetű vize.*
3. Kegytárgy, amelyben nincs semmi különleges (más is használható helyette), de értékes iparművészeti alkotás.
4. Egyéb művészeti alkotások: zene, képzőművészeti alkotások, stb.

Szagrális tárgyak

1. Természetfeletti képességekkel rendelkező tárgyak
(vö. animizmus: lélekkel rendelkeznek)
bálványok, stb.

A zsidóság tagadja ezek létét!

115. zsoltár (RUF):

3. *A mi Istenünk a mennyben van, megalkotott mindent, amit akart!*
4. *A bálványok ezüstből és aranyból vannak, emberi kéz csinálmányai.*
5. *Van szájuk, de nem beszélnek, van szemük, de nem látnak.*
6. *Van fülük, de nem hallanak, van orruk, de nem szagolnak.*
7. *Van kezük, de nem tapintanak, van lábuk, de nem járnak,
nem jön ki hang a torkukon.*
8. *Hozzájuk hasonlók lesznek készítőik és mindazok, akik bennük bíznak.*
9. *Izráel, az ÚRban bizzál! Segítséged és pajzsod ő.*

Szagrális tárgyak

1. Van-e éles határ e három kategória között?
2. Adott tárgy hova tartozik a teológus vs. a laikus szerint?

1. Természetfeletti képességekkel rendelkező tárgyak (vö. animizmus: lélekkel rendelkeznek) bálványok, stb.
2. Speciális eredetű tárgyak, melyek adott rítusban alkalmazandók:
 - *Szentek ereklyéi, rabbik/rebék sírjai.*
 - *Tóra-tekercs, mezüze, tfillin.*
 - *A mikve természetes eredetű vize.*
3. Kegytárgy, amelyben nincs semmi különleges, de értékes iparművészeti alkotás.
4. Egyéb művészeti alkotások: zene, képzőművészeti alkotások, stb.

1,5. A tanulatlan hívő szerint természetfeletti képességgel rendelkezik. Számára bálvány. A teológus szerint nem.

3,5. Műalkotás vallási térben (pl. Sixtus-kápolnában).

Teológiailag korrekt értelmezés vs. intuitív értelmezés (bővebben: ld. kognitív vallástudományál).

Az „egyszerű hívő” és a „teológus”

- „Teológiailag korrekt” felfogás:
 - A tanult, teológiailag / filozófiailag / halakhikusan képzett vallási specialista hivatalos álláspontja, amely gyakran fogalmilag komplexebb, absztrakt, elvont...
- „Népi vallásosság”:
 - A kevésbé tanult, inkább az intuíciójára építő laikus hívő véleménye, amely gyakran nem pontosan megfogalmazott, egzakt módon végiggondolt.
- Mindkét vélemény része a vallásnak, mindketten tagjai a közösségnek: ezért mindkét vélemény – és az eltérés is – érdekes a valláskutató számára.

vallás ≠ kizárólag a szakképzett teológus „magas” vallásával

Ellentmondások közöttük.
Ugyanakkor egymásra is hatnak.

Iparművészet, muzeológia: 4. félév

Rituális tárgyak

(+ iparművészet 1)

Díszes Eszter-tekercs (Itália, 18. század)

Forrás: <https://www.bibleodyssey.org/en/tools/image-gallery/e/esther-scroll>

Tfillin és mezuzza: tórai alapok

- Exod 13,1-10

*(...) 5. És lesz, ha elvisz téged az Örökkévaló a Kanaáni, a Chitti, az Emóri, a Chivvi és a Jevúsi országába, amelyről megesküdött atyáidnak, hogy neked adja, a tejjel-mézzel folyó országot, akkor végezd ezt a szolgálatot ebben a hónapban. 6. Hét napon át kovásztalant egyél, és a hetedik napon ünnep legyen az Örökkévalónak. 7. Kovásztalant egyenek hét napon át; és ne láttassék nálad kovászos, és ne láttassék nálad kovász egész határodban. 8. És add tudtára fiadnak azon a napon, mondván: Annak okáért van, amit tett az Örökkévaló velem, midőn kijöttem Egyiptomból. **9. És legyen neked jelül kezeden, és emlékül szemeid között, hogy legyen az Örökkévaló tana a te szádban, mert erős kézzel vezetett ki téged az Örökkévaló Egyiptomból.** 10. És tartsd meg ezt a törvényt annak idejében évről-évre.*

Tfillin és mezuzza: tórai alapok

- Exod 13,11-16

*(...) 15. És volt, midőn makacskodott Fáraó, hogy bennünket el ne bocsásson, akkor megölt az Örökkévaló minden elsőszülöttet Egyiptom országában, ember elsőszülöttétől a barom elsőszülöttéig, azért áldozom én az Örökké-valónak az anyaméh minden megnyitóját, a hímeket; fiaim minden elsőszülöttét pedig megváltom. **16. Azért legyen jelül kezeden és homlokkötőül szemeid között, mert erős kézzel vezetett ki bennünket az Örökkévaló Egyiptomból.***

Tfillin és mezuzza: tórai alapok

- Deut 6, 4-9

*4. Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk, az Örökkévaló egy!
5. Szeresd tehát az Örökkévalót, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész erőddel. 6. És legyenek ezek az igék, melyeket ma parancsolok neked, a szívedben. 7. Vésd be azokat gyermekeidnek és beszélj róluk, mikor ülsz házádban, mikor jársz az úton, mikor lefekszel és mikor fölkelés. **8. Kössed azokat jelül kezedre és legyenek homlokkötőül szemeid között. 9. És írd azokat házad ajtófeleire és kapuidra.***

Tfillin és mezuzza: tórai alapok

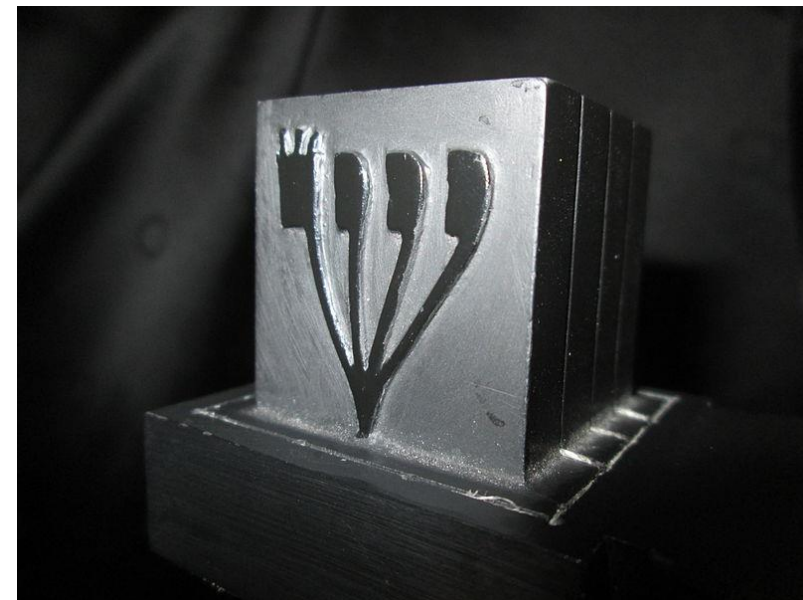
- Deut 11, 13-21

*13. És lesz, ha hallgattok parancsolataimra, amelyeket én ma nektek parancsolok, hogy szeressétek az Örökkévalót, a ti Isteneteket, hogy szolgáljátok őt egész szívetekkel és egész lelketekkel, 14. akkor megadom országotok esőjét annak idejében, az őszi esőt és a tavaszi esőt, és betakarítod gabonádat, mustodat és olajadat. 15. És adok füvet meződön barmodnak és te eszel és jóllaksz. 16. Órizkedjete, hogy el ne csábíttassék szívetek, és ti eltértek és szolgáltok más isteneket és leborultok előttük; 17. akkor fölgerjed az Örökkévaló haragja ellenetek, és elzárja az eget, hogy ne legyen eső, és a föld ne adja meg termését; és ti elvesztek hamar a jó országból, melyet az Örökkévaló nektek ad. 18. Vegyétek azért eme szavaimat szívetekre és lelketekre, és **kössétek azokat jelül kezetekre, és legyenek homlokkötőül szemeitek között.** 19. Tanítsátok meg azokra gyermekeiteket, beszélvén azokról, mikor ülsz házádban, mikor jársz az úton, mikor lefekszel, és mikor fölkelysz. 20. **És írd azokat házad ajtófeleire és kapuidra.** 21. Hogy sokasodjanak napjaid és gyermekeitek napjai a földön, melyről megesküdött az Örökkévaló őseiteknek, hogy nekik adja, mint az ég napjai a föld fölött.*

Rituális tárgyak: tfillin תפלין

- Tálesz: imalepel vagy imasál
- Tfillin: imaszíj, benne pergamentekercs

Exod 13, 1-10; 13,11-16, Deut 6,4-9; 11,13-21.

מְזוּזָה mezuzah / mezüze (askenázi kiejtéssel: *mezuzo*)

- Bibliai héber 'ajtófélfa' > biblia utáni héber 'mezüze [kegytárgy neve]'
- Tokon belül pergamentekercs
- Tokon tipikusan sin betű (ש)
- Ajtófélfára erősítve: befelé haladva jobb oldalon, előre dől.
- Bejárati ajtó + minden ajtó
(kivéve mosdó, fürdőszoba, kis helyiségek stb.)

A képek forrása:
Wikipédia.

Rituális tárgyak: mezuzá és a tekercsek

- Szofér (סופֵר): írnok.
Szofér sztam = széfer-tora, tfillin, mezuzá
- Mezuzá / mezüze: ajtófélfára tokban.
- Tóra-tekercs és purimi Eszter-tekercs.

A *Sma Jisrael* első két részében:
„Kössed azokat jelül kezedre, és legyenek homlokkötőül szemeid között. És írd azokat házad ajtófélfáira és kapuidra.” (Deut 6,8-9)

keleti: álló

askenázi: fektetve olvasott tekercs

Tekercsek (tfillin, mezuzá, Tóra-tekercs...) írása

Amikor a könyvformátum kiszorította a tekercsformátumot az ókor végén, a tekercsformátum rituális jelentőséggel gazdagodott.

- Lúdtoll
- Fekete tinta
- Kóser állat bőréből készült pergamen
- Lelki felkészülés a szakrális tevékenységre
- Hibák mikor és hogyan javíthatók?
- I-ten neve nem törölhető ki, nem dobható ki → geniza. (ld. köv. diát)
- A szépség mint vallási érték: *hiddur micva*. (ld. későbbi diát)

Geniza

- Az isteni név törlésének a tilalma
→ leírásának az elkerülése.
- Geniza: „elrejtett” megőrző hely
- Az istenevet (*semot* 'nevek' > *sémesz*)
tartalmazó szövegek temetése:

<https://www.bzsh.hu/eltemettek-a-leegett-zugloi-zsinagoga-megserult-torait/>

Kairói geniza:

- Ben Ezra zsinagóga (Fusztat, Ókairó)
- Máshonnan nem ismert szövegek.
- A középkori zsidó társadalom keresztmetszete. Judeo-arab nyelv.

Jehosua Blau (1919 – 2020), a judeo-arab nyelv és a sémi nyelvészet kutatója

Geniza

- Tóra-tekercesek temetése:

Öltözködés és kegytárgyak: összefoglalás

Összefoglalás:

mai tipikus hagyományos askenázi közösségekben

(néhány cellában néhány kivételtől, részletkérdéstől eltekintünk)

	HOL?	NAPI CIKLUS	ÉVES CIKLUS	ÉLET CIKLUSA	
	<i>talit katan</i>	mindenhol	nappal	mindig	gyerekkortól
	<i>talit gadol</i>	zsinagóga	reggeli ima	mindig	esküvőtől
	<i>tefillin</i>	zsinagóga	reggeli ima	hétköznap	bar micvótól
	<i>férfi fejfedés</i>	mindenhol	mindig	mindig	gyerekkortól
	<i>női fejfedés</i>	mindenhol	mindig	mindig	esküvőtől

Összefoglalás: tórai, rabbinikus vagy minhág?

- Tfillin kézre és fejre

- Cicesz (szemlélőrojt a ruhán, ha van négy sarka)

- Férjezett nő fejfedése

- Tálesz (kicsi és nagy: van négy sarka)

- Cnieszdik (a cniesznek megfelelő) öltözködés

- Kipa / kapedli / sábeszdekli / jarmulka, vagy más férfi fejfedő

Nők és a parancsolatok

A hagyományos vallási rendszerben „csökkentetten jogképes” személyek

Ha nem (teljesen) jogképes, nem is kötelezett (bizonyos) micvákra.

- Kiskorúak:

lányok 12, fiúk 13 éves korig. De micvagyakorlás nevelési célzattal.

- Rabszolgák: „héber rabszolgák” vs. „kánaánita rabszolgák”

- „Siketnémák és bolondok”

- Nők

Aki nem kötelezett egy micvára...

Vajon ...

- ... ha valaki nem kötelezett egy parancsolat teljesítésére, akkor attól még teljesítheti azt? Szabad neki, vagy meg van neki tiltva?
- ... a parancsolat teljesítésének számít, ha valaki úgy cselekszi meg a micvát, hogy az rá nem vonatkozik?
- ... mi ér többet: ha valaki azért cselekszi meg a parancsolatot, mert arra kötelezve van, vagy ha önkéntes döntésként cselekszi azt meg?

Például: *Nőknek tilos tfillint rakniuk? Szabad, de nem ér semmit? Szabad, és vallási érdem?*

Aki nem kötelezett egy micvára...

Vajon ...

- ... ha valaki nem kötelezett egy parancsolat teljesítésére, akkor attól még teljesítheti azt? Szabad neki, vagy meg van neki tiltva?
- ... a parancsolat teljesítésének számít, ha valaki úgy cselekszi meg a micvát, hogy az rá nem vonatkozik?
- ... mi ér többet: ha valaki azért cselekszi meg a parancsolatot, mert arra kötelezve van, vagy ha önkéntes döntésként cselekszi azt meg?

Szemponatok: a hagyományos rabbinikus zsidóság szerint (1) *parancsolat teljesítése azért érdem, mert Isten szándékát teljesítjük*; (2) *a bevett gyakorlat (minhág) kvázi törvényként kötelez, megváltoztatása nehéz (indoklást igényel)*; (3) *egyéni érzések ritkán számítanak*.

Például: *Nőknek tilos tfillint rakniuk? Szabad, de nem ér semmit? Szabad, és vallási érdem?*

Egy kicsit felvezetés a
következő témához is:
a zsinagóga belső tere

Szimbólumok

A zsidóságot jelképező szimbólumok

- Dávid-csillag: *magen David* מַגֵּן דָּוִד 'Dávid pajzsa'
Középkor óta zsidók jelképe. Nincs vallási jelentősége.
- Menóra: hétágú gyertyatartó (római kor óta jelkép)

↔ hanukija / hanukkai menóra: 8+1 ágú

© Can Stock Photo - csp1380052

a szentélybeli hétkarú menóra másolata

Zsidó szimbólumok

- Izrael Állam zászlója és címere

(vö. tálesz csíkjai + cicesz eredeti kék színe, „tekhélet”)

- Temető: kohanita kéz és levita korsó

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: november 1., kedd éjfél (23:59).

Köszönöm a figyelmet, és viszlát jövő héten!